

STRESZCZENIE

Obraz sowieckiej okupacji wschodnich województw II Rzeczypospolitej (1939-1941) w niemieckiej polskojęzycznej prasie Generalnego Gubernatorstwa (1939-1945)

Jedną z pierwszych konsekwencji II wojny światowej stało się zajęcie ziem polskich przez Niemców i Sowietów. Wraz z nim doszło do zaprowadzenia przez okupantów nowej sytuacji administracyjnej. Niemcy powołali do życia Generalne Gubernatorstwo złożone z centralnych i południowych obszarów II Rzeczypospolitej. Jednocześnie przyłączyli w granice Rzeszy północne i zachodnie części Polski. Wschodnie województwa, zajęte przez Armię Czerwoną, zostały z kolei włączone w skład kolejno Białoruskiej- i Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej.

Na podległym sobie obszarze, Niemcy zlikwidowali istniejący system prasowy. Skonfiskowali również odbiorniki radiowe. W Generalnym Gubernatorstwie stworzyli aparat propagandowy, zajmujący się m.in. wydawaniem prasy w języku polskim, zwanej powszechnie gadzinową. Rozpoczęto kolportaż szeregu gazet: dzienników, czasopism ilustrowanych, magazynów wiejskich i pism fachowych – w sumie kilkadziesiąt tytułów. Powołano do życia również agencję informacyjną: Polskie Wiadomości Prasowe, późniejszy Telepress. Zajmowała się ona przekazywaniem konkretnych treści dla redakcji poszczególnych gazet. Szły one po linii wytycznych wykładanych w Berlinie przez Josepha Goebbelsa oraz podległych mu urzędników Ministerstwa Propagandy i Oświecenia Publicznego Rzeszy.

Materiały publikowane na łamach prasy dotyczyły m.in. kwestii związanych z sowiecką okupacją wschodnich województw II Rzeczypospolitej. Narrację na ten temat prowadzono zgodnie z narzuconymi wytycznymi. Te zaś kształtowane były w oparciu o ówczesny stan relacji niemiecko-sowieckich. Przeszła ona zatem swoistą ewolucję, poczynając od pierwszych tygodni publikacji poszczególnych tekstów, aż do końca niemieckiej obecności na ziemiach polskich.

Praca ma konstrukcję problemowo-chronologiczną i liczy 4 rozdziały. W pierwszym z nich dokonano charakterystyki niemieckiej polityki informacyjnej w Generalnym Gubernatorstwie. Opisano struktury aparatu propagandy. Ukazano również fenomen zjawiska,

jakim były działania na polu indoktrynacyjnym podejmowane przez Niemców w III Rzeszy i na terenach okupowanych. Przedstawiono także inne niż prasa narzędzia realizacji propagandy.

Ponadto w części tej scharakteryzowano gazety wydawane w języku polskim na terenie Generalnego Gubernatorstwa, wraz ze zmianami zachodzącymi w procesie ich kształtowania i rozwoju. Opisano współpracowników tworzących poszczególne wydawnictwa prasowe, a także konkretne źródła informacji dla redakcji i formy kolportażu prasy wśród społeczeństwa polskiego.

Kolejne rozdziały opisują zmiany w niemieckiej narracji na temat sowieckiej okupacji wschodnich ziem polskich, zachodzące podczas trwania II wojny światowej.

W drugiej części pracy ukazano wytyczne dla propagandy i ich realizację w okresie przyjaznych relacji między Berlinem a Moskwą, czyli między 1939 a połową 1941 roku. W rozdziale tym przywołano zatem dyrektywy i postanowienia, kierujące propagandą prasową w okresie kształtowania się nowej administracji na ziemiach okupowanej Polski. Scharakteryzowano i przytoczono treści publikowane na łamach prasy z podziałem na główne nurty tematyczne, obejmujące zagadnienie sowieckiej okupacji: doniesienia o gruntowaniu się sowieckiej władzy, inwestycjach czy też reperkusjach wynikających ze współpracy niemiecko-sowieckiej w zakresie m.in. wymiany ludności pomiędzy oboma okupantami.

W trzecim rozdziale opisano działania związane z prowadzeniem akcji o charakterze antysowieckim, którą rozpoczęto po niemieckim ataku na Związek Sowiecki w dniu 22 czerwca 1941 r. Część ta, dotycząca okresu niemieckich sukcesów na froncie wschodnim, kończy się na wydarzeniach z lutego 1943 r. (klęska Niemiec w bitwie stalingradzkiej).

W rozdziale tym zaprezentowano konkretne plany okupanta w zakresie akcji antykomunistycznej i wynikające z nich działania na ziemiach polskich. Ukazano poruszane w gazetach przykłady tematów dotyczących sowieckiej okupacji ziem polskich. Przytoczono zatem relacje prasowe informujące o zbrodniach dokonanych przez Sowietów, o których wiadomości upubliczniono. Ukazano też działania propagandowe realizowane w kolejnych miesiącach, aż do bitwy stalingradzkiej, w wyniku której doszło do utraty przez Niemców inicjatywy strategicznej na froncie wschodnim.

Czwarty rozdział obejmuje treści propagandowe, publikowane w prasie na temat sowieckiej okupacji wschodnich województw polskich w końcowej fazie wojny, tj. w okresie między lutym 1943 a styczniem 1945 r. Wówczas, po ogłoszeniu przez Goebbelsa początku „wojny totalnej”, doszło do zintensyfikowania działań o charakterze antysowieckim. W tej części pracy ukazano zarówno założenia akcji antykomunistycznej, jak i konkretne jej przykłady, mające swoje odbicie w prasie polskojęzycznej Generalnego Gubernatorstwa.

Opisano zatem działania na polu indoktrynacyjnym związane z upublicznieniem przez Niemców informacji o zbrodni katyńskiej, dokonanej przez Sowieców. Zaprezentowano również reperkusje wynikające z prób zmiany dotychczasowej polityki okupacyjnej na polu propagandy, czego przejawem była chociażby akcja antybolszewicka o kryptonimie „Berta”.

Rozdziały od drugiego do czwartego zakończone są próbą oceny skuteczności działań propagandowych Niemców realizowanych w zakresie tematu niniejszej rozprawy. W tym celu przywołano raporty polskiej i niemieckiej proweniencji, jak również różnego rodzaju wspomnienia spisane przez kronikarzy tej epoki. W ten sposób, w oparciu o dostępne źródła, opisano odczucia i nastroje zarówno Polaków – odbiorców propagandy, jak i Niemców – jej twórców.

Wnioski płynące z przeprowadzonych badań, mających swoje odbicie w niniejszej dysertacji, jednoznacznie wskazują na konsekwentną realizację przez Niemców działań propagandowych w Generalnym Gubernatorstwie. Narracja dotycząca okupacji wschodnich województw polskich przez Związek Sowiecki ulegała ewolucji wraz z przeobrażeniami stosunków niemiecko-sowieckich, jak i zmianą sytuacji frontowej. Propaganda na tym polu prowadzona była przez cały okres wydawania przez Niemców na terenie Generalnego Gubernatorstwa prasy w języku polskim. W pierwszym okresie opis ten pozostawał neutralny, bez jakichkolwiek ataków na ZSRS. Zmieniło się to po 22 czerwca 1941 r., gdy wraz z agresją militarną III Rzeszy na Związek Sowiecki, rozpętana została akcja propagandowa o charakterze antysowieckim i antykomunistycznym. Niemcy konsekwentnie wykorzystywali do jej prowadzenia materiał obejmujący tematykę sowieckiej okupacji wschodnich ziem polskich w latach 1939-1941 r.